

ASASINAREA MILITANTULUI SOCIALIST DR. H. ARONEANU ÎN TIMPUL GREVEI GENERALE DIN OCTOMBRIE 1920

L. EȘANU

La 24 octombrie 1920 înceta din viață în închisoarea garnizoanei orașului Bacău, dr. H. Aroneanu, militant de frunte al mișcării muncitorești revoluționare din această parte a țării, om iubit și respectat de concetățenii săi, de toți cei ce l-au cunoscut.

Împrejurările neobișnuite, care au determinat moartea sa în niște condiții șite din comun, au dus imediat la concluzia că încetarea sa din viață nu s-a datorat unor cauze naturale.

Din momentul cînd opiniei publice i-au parvenit anumite amănunte în legătură cu faptele petrecute în orașul Bacău, chestiunea a luat proporții, a devenit un „caz” care va crește mereu în intensitate, deși cenzura a împiedicat presa vremii de a publica informațiile existente și a face dezvăluirile care se impuneau în jurul acestei probleme.

Cercetarea atentă a documentelor care s-au mai păstrat, împreună cu presa și dezbaterile parlamentare din acel timp, pun în lumină împrejurările care au determinat acest asasinat politic, care a avut un puternic ecou în primii ani ai celui de-al treilea deceniu al secolului nostru.

H. Aroneanu s-a născut în anul 1880 în comuna Cleja din județul Bacău. După absolvirea școlii primare din satul natal, a urmat cursurile liceului la Bacău, iar în anul 1901, s-a înscris la facultatea de medicină din București. Din acești ani tînărul student a luat primul contact cu ideile socialiste și acest fapt l-a îndreptat în mod nemijlocit către mișcarea muncitorească din țara noastră.

În anul 1906 pe cînd era încă student, a organizat la Bacău împreună cu un grup de muncitori, cercul „România muncitoare”. Această acțiune a determinat organul central de presă al mișcării noastre muncitorești, ziarul „Socialismul” din 3 noiembrie 1920, să aprecieze că „din anul 1906, tovarășul Aroneanu ca student aparține mișcării socialiste din România”¹.

Terminîndu-și studiile universitare, medicul H. Aroneanu se reîntoarce la Bacău, unde a contribuit în mod nemijlocit la organizarea sindicatelor muncitorești din întreaga regiune.

După intrarea României în primul război mondial, este mobilizat și trimis pe front. Evenimentele la care a participat au avut o puternică influență asupra lui și acest fapt se va resimți imediat după reîntoarcerea sa de pe front. Ală-

¹ Vezi M. C. Stănescu, *Evocare Dr. H. Aroneanu, Anale de istorie*, an. XVII, nr. 5/1971, p. 172, 173.

turi de activitatea lui revoluționară pe care o desfășoară în rîndul maselor muncitoare, el devine și un constant colaborator al presei muncitorești, ceea ce a îndreptățit aprecierea făcută mai tîrziu, că în această perioadă dr. Aroneanu „devine un soldat ce intră cu trup și suflet în vîltoarea luptei de emancipare a proletariatului”².

Luptător neobosit pentru cauza clasei muncitoare, dr. H. Aroneanu s-a aflat în anii avîntului revoluționar de după primul război mondial în fruntea proletariatului din această parte a țării, fiind prezent cu vorba și cu fapta în acțiunile desfășurate pentru o viață mai bună, pentru drepturi și libertăți democratice³. Intellectual a cărui viață s-a contopit cu lupta clasei muncitoare, dr. H. Aroneanu a condus în acești ani intensă activitate organizatorică și propagandistică a secțiunii socialiste băcăuane, a contribuit în mod hotărîtor prin puternica sa personalitate la dezvoltarea și întărirea permanentelor legături care au existat între secțiune și diversele fabrici aflate pe Valea Bistriței și a Trotușului, cu centrele muncitorești din întreaga zonă, la apropierea continuă de lumea satelor, la pătrunderea ideilor mișcării socialiste în armată.

Prezența alături de lupta muncitorimii de la fabrica Letea din Bacău în toamna anului 1919 se înscrie ca un moment deosebit al activității sale revoluționare din acel timp. El a pornit de la miza, confirmată apoi de evoluția evenimentelor, că greva avea o mare importanță pentru muncitorimea băcăuană în ansamblul ei și va fi un însemnat punct de referință pentru proletariatul acestei regiuni. Aceste considerente, pe care dr. H. Aroneanu le-a comunicat de la începutul acțiunii, Comitetului Executiv al Partidului Socialist⁴, s-au dovedit pe deplin întemeiate.

Pentru activitatea desfășurată în favoarea greviștilor și sprijinul ce le-a acordat, pentru intensă propagandă de solidaritate în jurul grevei a întregii muncitorimii din județele Bacău și Neamț, el a fost arestat împreună cu alte elemente revoluționare și a delegaților veniți din Capitală, a fost insultat și lovit în mod bestial. Aceste samavolnicii au declanșat o uriașă mișcare de protest în întreaga țară și au determinat începutul conflictului dintre dr. Aroneanu, care a adoptat o poziție demnă și hotărîtă, conformă cu interesele legitime ale maselor muncitoare și maiorul Poltzer, comandant militar în orașul Bacău, care va recurge peste un an, în octombrie 1920, la asasinarea în închisoare a cunoscutului fruntaș socialist.

Concomitent cu activitatea dusă pentru antrenarea și mobilizarea muncitorimii la lupta împotriva exploatării capitaliste, dr. Aroneanu și-a adus un însemnat aport la procesul de clarificare ideologică și politică care avea loc în sînul mișcării muncitorești din țara noastră, militînd activ pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist. Membru al aripei de stînga a partidului, el a acționat deschis pentru organizarea acestuia pe principii revoluționare, poziția sa exprimînd-o la conferințele Consiliului general al partidului din ianuarie și aprilie 1920, desfășurate la București, precum și în întîlnirile cu alegătorii, în calitate sa de candidat socialist, la alegerile din acel an.

² „Socialismul”, an. XVI, nr. 200 din 5 noiembrie 1922.

³ În istoriografia noastră, viața și activitatea revoluționară a dr. H. Aroneanu n-au constituit pînă acum obiectul unor cercetări mai aprofundate. În afara evocării pe care am citat-o mai sus datorată lui M. C. Stănescu *Dr. H. Aroneanu și un număr de patru pagini*, mai menționăm articolul intitulat *Dr. H. Aroneanu și mișcarea muncitorească din Bacău în anii 1918—1920* publicat de L. Eșanu în *Carpica, Bacău* (1973—1974), ca și unele informații referitoare la activitatea sa din anii de după primul război mondial în lucrarea *Județul Bacău, Pagini memorabile din lupta maselor* (autori C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu). Unele mențiuni referitoare la asasinarea sa, le găsim în lucrările generale care s-au ocupat de această perioadă, dar ele reprezintă doar simple notații în contextul problematicii referitoare la greva generală din octombrie 1920.

⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 28, mapele 168, 169.

Cunoscut pentru activitatea sa revoluționară, pentru aptitudinile sale de organizator și conducător al luptei proletarietului, autoritățile îl urmăreau pas cu pas, căutând prilejul potrivit pentru a-l suprima.

Odată cu declanșarea grevei generale care a cuprins întreaga țară, în zorii zilei de 21 octombrie 1920, dr. Aroneanu, împreună cu alți frunțași socialiști din Bacău a fost arestat și depus la închisoarea regimentului 22 infanterie din localitate⁵.

Același maior Poltzer care îl torturase în anul precedent, a găsit momentul favorabil — biziindu-se și pe asentimentul autorităților superioare — pentru a-și pune în aplicare planul său ucigaș. Ca atare, la 24 octombrie, dr. Aroneanu a fost trimis la închisoarea garnizoanei orașului.

În aceeași zi, atât el cât și ceilalți deținuți politici din Bacău au fost chemați unul câte unul și bătuți atât de crunt, încât erau aduși înapoi la închisoare într-o stare gravă. Ca urmare a maltratărilor suferite, socialistul I. Baciuc a rămas schilod pentru toată viața⁶. Când mai rămăsese doar dr. Aroneanu, a venit un soldat care l-a anunțat că este chemat la maiorul Poltzer. Cum a intrat la acesta, o ceată de indivizi pregătită în mod special pentru cele ce trebuiau să urmeze, s-au năpustit asupra lui și după ce a fost lovit cu brutalitate, a fost strangulat cu propria sa cravată. Primii medici care au văzut cadavrul, au găsit pe gât urmele sugrumării⁷.

A doua zi, când familia celui asasinat s-a prezentat pentru a cere cadavrul, maiorul Poltzer a refuzat cu încăpăținare să-l predea, căci voia să-l înmormînteze în timpul nopții⁸.

Înțelegînd gravitatea faptului comis, vinovații au dispus autopsia cadavru-lui la locul crimei, încercînd în felul acesta să pună familia celui ucis și pe toți aceia care se vor interesa de cele întîmplate în fața unui fapt împlinit.

La șirul de mistificări făcute după asasinat, prima autopsie a cadavru-lui celui ce fusese dr. Aroneanu „un eminent practician și om de bine“⁹ merită o relateare mai amănunțită. Au asistat din partea autorităților primul procuror Gavrilăscu, văr cu maiorul Poltzer, colonelul Cacip, comandantul garnizoanei, colonel dr. P. Niculescu, medicul șef al diviziei a 14-a, maiorul Poltzer ca reprezentant al Parchetului militar, T. Iamandi, medicul primar al orașului, cumnatul maiorului Poltzer, dr. Pastia și cumnatul dr. Aroneanu¹⁰. Autopsia a fost făcută la lumina unui bec electric de 16 lumini, iar când medicii familiei au venit la fața locului, operațiunea era în plină desfășurare, fapt interzis de lege. Larinxul n-a fost examinat cu toate protestele cumnatului doctorului Aroneanu. După terminarea „autopsiei“ medicii pe de o parte și oficialitățile pe care le-am menționat, au redactat un proces verbal cu următoarele trei concluzii, ce ulterior se vor dovedi total nefondate, adevărul fiind în mod deliberat falsificat :

- 1) — nu a fost găsită nici o urmă de velen pe corp ;
- 2) — moartea a fost naturală ;
- 3) — cauza morții a fost insuficiența aortei“¹¹.

⁵ Arh. St. Iași, fond Parchet General Iași, ds. 458/1920, f. 460.

⁶ Din declarațiile tovarășilor săi, martori la cele întîmplate, a reieșit că înaintea torturilor fizice la care au fost supuși, toți cei arestați, au fost obligați să îndeplinească o serie de corvezi umilitoare, cel mai mult avînd de suportat și din acest punct de vedere dr. Aroneanu, căruia nu i s-a respectat nici demnitatea umană, nici faptul că era medic și ofițer de rezervă în armata română.

⁷ „Adevărul“, an. XXXV, nr. 11870 din 15 decembrie 1920.

⁸ „Dimineața“, an. XVII, nr. 5162 din 15 decembrie 1920.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Arh. St. București, fond Ministerul justiției, Direcția judiciară, ds. 196/1920, f. 46 ; Arh. St. Iași, ds. cit., f. 467.

¹¹ Arh. St. Iași, ds. cit., f. 464, 467 ; „Chemarea“, an. III, nr. 565 din 15 decembrie 1920 ; Arh. St. București, ds. cit., f. 48.

După cele întâmplate au fost înaintate o serie de rapoarte autorităților superioare, dar aceste informații nu prezentau împrejurările tragice în care a fost asasinat dr. Aroneanu. Astfel, Parchetului general din Iași i s-a comunicat foarte lapidar că în noaptea de 25 octombrie „la orele 24 a fost găsit mort în camera ofițerilor dr. Aroneanu, unul din conducătorii socialiști. Nu s-au găsit urme de violență; cauza morții se crede a fi cordul”¹². Raportul adresat de primul procuror, I. Gavrilescu, Ministrului justiției era ceva mai detaliat, fără a căuta însă să clarifice cele întâmplate. Din parcurgerea acestuia, aflăm că dr. Aroneanu și ceilalți frunțași socialiști au fost arestați și depuși, la garnizoana Bacău fără știrea și avizul Procuraturii¹³. În continuarea documentului pe care-l menționăm, se informa asupra chemării la garnizoană a primului procuror în noaptea de 24 spre 25 octombrie, a reprezentanților autorităților aflați acolo, ei aducând acestuia la cunoștință „moartea dr. Aroneanu întâmplată la închisoarea militară”¹⁴.

După acel simulacru pe care l-a reprezentat prima autopsie, cadavrul a fost predat familiei.

Înmormântarea a fost hotărâtă pentru a doua zi. La aflarea veștii despre asasinarea în arest a dr. Aroneanu, muncitorimea din Bacău a manifestat pe străzile orașului, protestînd împotriva crimei săvîrșite¹⁵. În fața acestei situații, imediat au fost luate măsurile de rigoare. Astfel, majoritatea celor ce au vrut să-l conducă pe dr. Aroneanu pe ultimul drum, muncitorii băcăuani, delegații masei muncitoare din județ și întreaga regiune au fost împrăștiati, folosindu-se un argument extrem de convingător: baionetele puse la arme.

Cele 30 de persoane care au fost admise să urmeze carul funebru au fost încadrate de un cordon dublu de soldați de asemeni cu baioneta la armă¹⁶. Aceasta a fost înmormîntarea — avea să scrie ziarul „Dimineața” — unui ofițer de rezervă care a făcut întreaga campanie, fiind avansat la gradul de căpitan¹⁷.

După înmormîntare, toți membrii familiei, inclusiv femeile, au fost oprite la Poliție pentru a face declarații asupra persoanelor care au depus coroane, după ce coroanele cu inscripții pe ele au fost rupte de pe dric¹⁸.

Tot acum vor începe șicanele aproape incredibile, la care a fost supusă Bertha Aroneanu, văduva celui asasinat. Urmărită pas cu pas, ea a putut ajunge la București, numai folosind procedeul travestirii. Trecînd peste toate obstacolele și greutățile întîmpinate, Bertha Aroneanu, devotată aceluiași crez pentru care își sacrificase viața și soțul ei, va începe lupta pentru a obține pedepsirea celor vinovați de asasinarea doctorului Aroneanu. Înfățișînd cele întîmpinate, Președinției Consiliului de Miniștri, i s-a răspuns să se adreseze Parchetului civil din Bacău. Hotărîtă să lupte din răputeri pentru a se face dreptate, ea a reclamat faptele petrecute, Ministerului Justiției¹⁹ și Direcției serviciului superior.

Adresîndu-se la 18 noiembrie 1920 ministrului justiției „pentru a se face completă lumină asupra cauzelor morții soțului meu în arestul garnizoanei din Bacău, vă rog să ordonați o contra-expertiză medicală care sper că va pronunța cuvîntul științei nepărtinitoare și o anchetă mixtă străină de localitate care s-as-

¹² *Ibidem*; concludent este faptul că prezumția „cordului” ca fiind cauza decesului a fost avansată chiar înainte de a se face autopsia.

¹³ Arh. St. București, fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară, ds. 196/1920, f. 46.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 5, ds. 763, f. 11, 12.

¹⁶ „Chemarea”, an. III, nr. 524 din 1 noiembrie 1920.

¹⁷ „Dimineața”, an. XVII, nr. 5162 din 15 decembrie 1920. În primul număr reapărut după greva generală, „Socialismul” scria despre dr. Aroneanu: „El moare în floarea vîrstei, lăsînd în urmă o neștearsă amintire în rîndurile proletariatu-lui... din întreaga țară” („Socialismul”, 3 noiembrie 1920).

¹⁸ „Libertatea”, an. II, nr. 360 din 25 octombrie 1945.

¹⁹ Arh. St. București, fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară, ds. 196/1920, filele 39, 47.

culte martorii oculari și suferințele sotului meu pentru ideea socialistă”²⁰. Spațiul limitat nu ne permite de a înfățișa numeroasele argumente aduse de Bertha Aroneanu în sprijinul cererii sale. Ea arăta printre altele: „Sotul meu se bucura de o sănătate perfectă... și datorită rezistenței lui fizice a putut face cu succes ambele campanii din anii 1913 și 1916, după ce înainte de această epocă fusese trei ani de zile în șir concentrat. El prezenta semne vădite de violență pe corpul său. Cum pot să am încredere într-o expertiză medicală făcută de însuși cumnatul celui vinovat de moartea sa”²¹.

Dezvăluirile presei și indignarea opiniei publice în fața celor întâmplate, au determinat pe rege s-o primească în audiență pe Bertha Aroneanu. Atunci ministrul de interne, C. Argetoianu, s-a decis să numească o comisiune de anchetă și să dispună executarea unei a doua autopsii a cadavrului.

Spre sfârșitul anului 1920 problema cauzelor morții dr. Aroneanu era la ordinea zilei și era pusă într-o manieră mult mai directă decât pînă atunci. Ziarul „Dimineața” va spune lucrurilor pe nume: „Avem impresia că una din cele mai abominabile crime s-a comis”²². În cuvinte vehemente se cerea „să se facă deplină lumină în această afacere. Să se facă lumină și să se pedepsească cei vinovați”²³. Această dorință era pe buzele tuturor acelora care urmăreau modul cum evolua acest caz care prin implicațiile sale a răscolit întreaga țară.

Dezbaterile problemei Aroneanu în Parlament, datorită interpelării adresate guvernului de doctorul N. Lupu, a contribuit la menținerea acesteia în plină actualitate. Înfiind arestările și măsurile brutale comise cu ocazia grevei generale împotriva a sute de muncitori și a altor membri ai Partidului socialist, dr. N. Lupu s-a oprit pe larg asupra modului cum a fost ridicat de acasă dr. Aroneanu și a tratamentului ce i-a fost aplicat lui și celorlalți fruntași socialiști arestați la Bacău²⁴. El a relatat în fața Parlamentului și a reprezentanților presei, modul în care a fost maltratată și în cele din urmă ucis „un om care a făcut cinste țării, a luptat în război ca ofițer medic în armata română, iubit de masele muncitoare care vedeau în el un om, un conducător și un sfătuitor”²⁵. Doctorul Lupu a demascat în cuvîntul său complicitatea guvernului Averescu la comiterea crimei, vinovăția personală a ministrului de interne C. Argetoianu, dovedită de falsificarea primei autopsii și împiedicarea presei de a relata adevărul despre cele întâmplate. În expunerea făcută a fost dezvăluit modul cum era „acoperit maiorul Poltzer, asasinul doctorului Aroneanu, persecuțiile la care era supusă văduva celui asasinat. În încheierea intervenției sale, dr. Lupu a arătat: „N-am încredere în guvern. Cer instituirea unei comisii parlamentare de anchetă din care să facă parte fruntașii aleși ai tuturor partidelor”²⁶.

²⁰ *Ibidem*, f. 47.

²¹ În încheierea intervenției sale, B. Aroneanu arăta: „În numele memoriei sfinte a iubitului meu soț, în numele unui fost căpitan în armata română, în numele a patru copii rămași orfani, în numele dreptății care trebuie să fie deasupra noastră a tuturor, cer să fie dat curs de urgență plîngerii mele. Inima mea rănită de mamă și soție nu va găsi răgaz și liniște pînă ce... nu se va face completă lumină și dreptate” (*Ibidem*, f. 39, 42).

²² „Dimineața”, an. XVII, nr. 5162 din 15 decembrie 1920.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Arh. St. București, ds. cit., f. 36; „Dimineața”, an. XVII, nr. 5173 din 27 decembrie 1920.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ În sprijinul celor arătate de dr. N. Lupu, N. D. Cocea a pretins și el instituirea unei comisii parlamentare care să studieze împrejurările morții dr. Aroneanu: El a citit propunerea opoziției în care se menționa: „În urma interpelărilor și declarațiilor dr. Lupu, Camera hotărăște instituirea unei comisii de anchetă compusă din deputați din toate partidele și din organe administrative competente” („Chemarea”, an. III, nr. 550 din 27 decembrie 1920).

Demersurile familiei, ecoul pe care întreaga chestiune l-a declanșat în Parlament, comentariile presei democratice și protestele opiniei publice au obligat guvernul să acționeze într-un fel pentru a crea impresia că dorește să clarifice faptele petrecute la Bacău.

Conform instrucțiunilor Ministerului de justiție, la această a doua autopsie au participat dr. Mina Minovici și Fr. Reiner, asistați de doctorii L. Ștefănescu și N. Lupu. Erau de asemenea prezenți membrii familiei, unii dintre medicii ce luaseră parte la prima autopsie²⁷, precum și reprezentanți ai presei din Capitală. Concluziile la care întreaga comisiune a ajuns după o atentă examinare a cadavru-lui, făcută de data aceasta de niște reputați specialiști, în prezența asistenței menționate, au fost consemnate în procesul verbal din care rezulta în mod limpede următorul fapt: „Nu poate fi vorba de o insuficiență aortică”²⁸.

Referindu-se la rezultatele celei de-a doua autopsii, ziarul „Dimineața” menționa: „Rămîne justiției care pînă acum n-a făcut nici o anchetă (sublinierea aparține ziarului — n.n.) să stabilească cauza morții, medicina legală dovedind că decedatul n-a murit de moarte naturală și nici n-a suferit de cord cum s-a afirmat”²⁹. Ziarul „Chemarea” a fost mai vehement în aprecierile sale cu privire la contradicțiile flagrante ale celor două autopsii. Concluzia emisă era că „medicii care au făcut prima autopsie sînt falsificatori ai adevărului, mincinoși sau incapabili”³⁰. Analizînd ipotezele enunțate, ziarul menționat conchidea: „Cei trei medici (care au semnat concluziile primei autopsii — n.n.) nu pot rămîne în demnitățile pe care le ocupă. Dacă sînt falsificatori, la pușcărie!”³¹.

Nici cea de-a doua autopsie, obținută după lungi demersuri nu putea constitui un scop în sine. În mod normal toate probele fiind adunate, ar fi fost firesc ca întreaga chestiune să intre pe un făgaș în care justiția să poată acționa nestingherită. Dar lucrurile nu s-au întimplat așa, căci, deși faptele erau extrem de concludente, guvernul nu intenționa dezvăluirea adevărului și pedepsirea celor vinovați. Făcînd bilanțul celor întreprinse, Ministerul de justiție conchidea: „Dossarul a fost constituit o altă cercetare s-a făcut de o comisiune parlamentară, al cărei rezultat s-a discutat în Cameră. Credem că o nouă cercetare asupra acestui caz ar fi de prisos”³².

Intrucît tendința de a îngropa întreaga chestiune fără a-i da nici o finalitate, era evidentă, dr. N. Lupu a revenit cu o nouă intervenție în Parlament. Pe baza celor constatate la cea de-a doua autopsie la care a asistat, dr. Lupu a putut declara că „actul medico-legal (al primei autopsii — n.n.) a fost fals și cauza indicată morții nu era cea adevărată. „Înima doctorului Aroneanu era mai sănătoasă decît a oricărui dintre dumneavoastră”³³. Afirmările doctorului Lupu, care demascau încercările fătise de denaturare a realității au fost susținute de N. D. Cocea și A. Dobrescu³⁴, acesta din urmă arătînd că „cea de-a doua autopsie la care au luat parte dr. Mina Minovici și ceilalți experți cotați ca cei mai buni din România a dovedit că nu a fost vorba de insuficiență aortică”³⁵.

Încercările făcute de Take Ionescu de a răspunde dr. Lupu și tuturor celor care acuzau guvernul de complicitate la crima comisă la Bacău, n-a obținut rezultatul scontat. Deși abilitatea verbală a lui Take Ionescu nu putea fi contes-

²⁷ Arh. St. București, ds. cit., f. 61, 63; Arh. St. Iași, fond Parchetul general Iași, ds. cit., f. 563.

²⁸ Arh. St. București, fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară, ds. 196/1920, f. 63, 66; Arh. st. Iași, ds. cit., f. 563.

²⁹ „Dimineața”, an. XVII, nr. 5162 din 15 decembrie 1920.

³⁰ „Chemarea”, an. III, nr. 541 din 16 decembrie 1920.

³¹ Ibidem.

³² Arh. St. București, fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară ds. 196/1920, f. 77, Arh. St. Iași, ds. cit., f. 71.

³³ Dezbaterile Adunării Deputaților din 14 decembrie 1920, f. 192; Arh. St. București, ds. cit., f. 36, 37.

³⁴ Dezbaterile Adunării Deputaților din 25 decembrie 1920, p. 390.

³⁵ Ibidem.

tată, el n-a reușit să convingă auditoriul din cauză că faptele erau total potrivnice guvernului Averescu.

Comentînd furtunoasa ședință parlamentară în care s-a dezbătut cazul Aroneanu, presa democratică a calificat intervenția dr. N. Lupu ca o „interpelare senzațională”³⁶.

Cu toate argumentele pe care le-a invocat, Take Ionescu, care fiind interimar la Ministerul de Justiție era direct răspunzător de felul cum evolua întreaga chestiune, n-a putut convinge pe nimeni că „acest caz nu trebuie să aibă o latură politică”³⁷ și că „guvernul n-a fost complice la asasinat”³⁸. Adevărul era că asasinatul de la Bacău a fost o crimă politică premeditată determinată de un anumit context social-politic, în care elementul subiectiv (ura și dorința de răzbunare a maiorului Poltzer) n-a fost factorul hotărîtor. În cuvîntul său, Take Ionescu s-a mărginit la expunerea unor principii generale ale dreptului burghez (care au fost flagrant încălcate) și a dat asigurări că personal va însărcina pe procurorul general cu efectuarea anchetei care să lămurească lucrurile³⁹.

Cu toată agitațiunea produsă, chestiunea pedepsirii asasinilor dr. Aroneanu a rămas nerezolvată, intrucît din vina guvernului, acțiunea nu fusese dusă pînă la capăt, vinovați nefiind predați justiției.

După doi ani de zile, timp în care atîtea și atîtea probleme își făcuseră loc pe arena social-politică a societății românești, un fapt apreciat ca senzațional a avut darul de a redeschide problema Aroneanu, readucînd la suprafață niște elemente care păreau deja învîluite în negura uitării. Acest fapt senzațional l-a constituit declarația făcută de C. Argetoianu — fostul ministru de interne în timpul guvernului Averescu — sub ministeriatul căruia se comisese asasinarea dr. H. Aroneanu în anul 1920 și care a făcut totul pentru mușamalizarea faptelor. Șocat de opoziția ce i-a fost făcută la alegerile din anul 1922 la Roman, el a afirmat cu cinismul ce-l caracteriza: „Sînt uimit c-a putut fi adus aici (la Roman — n.n.) maiorul Poltzer care să comande jandarmi, el care — afirm că cel mai îndreptățit s-o știut — este asasinul dr. Aroneanu”⁴⁰. După această declarație „îndreptarea” — organul partidului averescan — a publicat un comunicat prin care C. Argetoianu repeta cele afirmate cu 48 de ore anterior. În articolul „Un apaș cu galoane” ziarul menționa: „Maiorul Poltzer din seria nesfîrșită a Poltzerilor de la Bacău care a fost scos din bucluc de către d. C. Argetoianu pentru respectul uniformei ce acest bandit purta, a primit drept recunoștință să facă pe agentul electoral liberal împotriva fostului ministru de interne”⁴¹.

Complicitatea fostului ministru de interne la tănuirea crimei și folosirea aparatului de stat la acoperirea asasinului erau pe deplin dovedite. „Cerem guvernului să deschidă acțiune publică contra ucigașilor lui Aroneanu, fiindcă tocmai respectul uniformei cere ca armata să fie curățită de asasini”⁴², va scrie imediat ziarul „Adevărul”.

„Socialismul”, „Adevărul”, „Dimineața” și alte ziare care au ridicat în coloanele lor chestiunea Aroneanu cu toate implicațiile ei sociale, politice și juridice au sesizat cu justețe că nu interesează motivele pe care le invoca fostul ministru de interne pentru a scuza tolerarea și tănuirea crimei comise de maiorul Poltzer asupra dr. H. Aroneanu: „Nu vrem să-l întrebăm — preciza „Socialismul” — pe

³⁶ *Chemarea*, an. III, nr. 551 din 29 decembrie 1920. Motivîndu-și caracterizarea, ziarul arăta: „Este senzațional nu fiindcă se referă la o crimă ce-și păstrează partea ei de mister, ci fiindcă cu prilejul ei am putut constata că-n țara noastră mai există conștiințe omenești capabile să se indigneze contra unei crime. Dr. Lupu a început o adevărată cruciadă”. (*Ibidem*).

³⁷ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, din 25 decembrie 1920, f. 388.

³⁸ „Chemarea”, an. III, nr. 550 din 27 decembrie 1920.

³⁹ *Dezbaterile Adunării Deputaților* din 25 decembrie 1920, f. 38, 39.

⁴⁰ „Dimineața”, an. XIX, nr. 5780 din 26 august 1922.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² „Adevărul”, an. XXXV, nr. 11780 din 26 august 1922.

d. Argetoianu dacă ar fi vorbit și denunțat pe maiorul criminal în cazul când acesta nu ar fi fost trimis la Roman și nu i-ar fi încurcat alegerea”⁴³. Referindu-se la desfășurarea succesivă a faptelor și a concluziilor ce puteau fi lesne desprinse, organul de presă al P.C.R. sublinia: „Criminalul este dat în vileag, e maiorul Poltzer, unul din complicii tăinuitori este cunoscut, e d. Argetoianu. Justiția ar trebui să intervină pentru pedepsirea lor. Ar trebui, *dacă nu ar fi justiția de clasă* (sublinierea noastră), care există tocmai pentru a acoperi asemenea crime, comise pentru interese superioare de stat, sau cum justifică „Îndreptarea”, pentru respectul uniformei ofițerești”⁴⁴.

Din momentul când întreaga chestiune a revenit la ordinea zilei, familia Aroneanu a reinceput demersurile pentru a obține o reexaminare a dosarului asasinatului comis în octombrie 1920. Pentru aceasta I. Aroneanu, domiciliat în București, fratele defunctului dr. Aroneanu, a adresat următoarea cerere ministrului de justiție: „În urma celor publicate de diferite ziare din Capitală și a declarațiilor categorice ale d-lui C. Argetoianu, fost ministru de interne, făcute în ziarul „Îndreptarea”, nr. 193 din 25 august 1922 unde denunță pe maiorul Poltzer din Bacău ca ucigaș al fratelui meu, vă rog să deschideți acțiune publică contra d-lui Poltzer din Bacău, care în noaptea de 24 octombrie 1920 a asasinat pe fratele meu, precum și în contra d-lui C. Argetoianu, fost ministru de interne ca tăinuitor al acestor crime. Mă adresez d-voastră ca șef al tuturor Parchetelor din țară și ca să fiu convins că se va face dreptate, vă rog să numiți magistrați din București pentru anchetarea crimei”⁴⁵.

Fratele d-rului Aroneanu, adresându-se ministrului de justiție, J. Th. Florescu, acesta a promis că „se va face dreptate”⁴⁶. Realitatea a demonstrat că învoința manifestată în această privință a fost confirmată de evoluția ulterioară a evenimentelor.

Cînd faptele și ecoul lor în opinia publică s-au dovedit mai puternice decît repetatele încercări de mușamalizare a întregii chestiuni, guvernul liberal a vrut să lase impresia că acționează energic și hotărît. În jurul instrucției făcute procurorului general de la Iași de către Ministerul Justiției pentru citarea ca martor a lui C. Argetoianu s-a făcut o mare publicitate”⁴⁷. Ministerul justiției a dat asigurări presei că „de acum lucrurile vor urma perfect cursul lor legal și că oricine va fi găsit vinovat, va trage consecințele”⁴⁸.

Rezultatul: scos din arhive, dosarul Aroneanu a ajuns la Iași, la Corpul IV Armată, care mergînd pe urmele cazului a început o anchetă pentru lămurirea celor petrecute. În acel moment Ministerul de Justiție „a cerut imediat dosarul înapoi și el se află azi acolo, lucrurile s-au întors la începutul lor, în timp ce asinii d-rului Aroneanu se plimbă nesupărați, constituind o adevărată primădie socială”⁴⁹.

În consens cu întreaga presă democratică, ziarul „Dimineața” arăta: „Opinia publică românească e cutremurată de denunțarea incontestabilă a celui mai monstruos asasinat”⁵⁰. Neluînd nici una din măsurile — citim mai departe —

⁴³ „Socialismul”, an. XVI, nr. 180 din 27 august 1922.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Arh. St. București, fond Ministerul justiției, direcția judiciară ds. 196/1920, f. 21; „Dimineața”, an. XIX, nr. 5685 din 1 septembrie 1922.

⁴⁶ Vezi de exemplu „Aurora”, an. II, nr. 287 din 18 octombrie 1922; „Socialismul” informînd că familia dr. Aroneanu s-a adresat justiției pentru a cere dreptate, sublinia: „Dreptate! Tocmai de la aceia sub auspiciile cărora ucigașul Poltzer își continuă astăzi activitatea de bun român”. („Socialismul”, an. XVI, nr. 184 din 10 septembrie 1922).

⁴⁷ „Aurora”, an. II, nr. 292 din 14 octombrie 1922.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem* din 18 octombrie 1922.

⁵⁰ „Dimineața”, an. XIX, nr. 5685 din 1 septembrie 1922.

pe care le dictează legea și indignarea generală, guvernul se face el însuși complice la crima făptuită”⁵¹.

La răscolirea produsă de declarația lui C. Argetoianu, s-au adăugat și alte destăinuri făcute de cei care au jucat un rol în această acțiune criminală sau care au fost martori la cele întâmplate. Scurt timp după cele relatate de fostul ministru de interne, au urmat revelatoarele destăinuri făcute de unul din militarii care au cunoscut toate amănunțele crimei comise în octombrie 1920. Mărturisirile sale au fost comunicate prin scrisoarea adresată de către cel în cauză ziarului „Aurora”.

„Socialismul” din 31 august 1922, reproducând această scrisoare, desprindea concluzia că „guvernul nu mai poate întârzia în luarea măsurilor legale contra vinovaților”⁵². „Erau prea zdrobitoare dovezile ivite și prea puternică impresia produsă în public, pentru ca guvernul să încerce a ocroti pe criminali, dintre care unul se găsește chiar în rândurile partidului său”⁵³. Concluzia enunțată de organul de presă al P.C.R. era în asentimentul întregii prese progresiste din România. Cu excepția oficiosului guvernamental „Viitorul” și „Universul”, toate ziarele s-au ocupat pe larg de această chestiune de conștiință și responsabilitate civică, „aducând dovezi serioase de vinovăția maiorului Poltzer, a plutonierului Bulhoiu și a complicilor lor”⁵⁴. Guvernul „consecvent” în atitudinea sa, n-a luat nici în fața dovezilor incontestabile existente și a declarațiilor care au fost făcute, măsurile necesare pentru sesizarea justiției, „pentru judecarea și pedepsirea criminalilor”⁵⁵. Această ignorare vădită a faptelor va determina noi luări de poziție. Astfel, la 22 noiembrie 1922 într-o scrisoare adresată ministrului justiției, T. Tudorescu-Braniște îi va reproșa deschis acestuia: „N-ați găsit după trei luni de zile timpul necesar citirii dosarului Aroneanu”⁵⁶.

Proteste declanșate o dată cu noile elemente aduse la cunoștința opiniei publice, au obligat guvernul de a încerca liniștirea spiritelor. Atunci cînd Parchetul Bacău s-a decis în sfîrșit să asculte declarațiile d-lui Argetoianu, acesta a oferit niște răspunsuri „foarte evazive și a ocolit miezul chestiunii atît de precis și clar atacat de domnia sa pe vremea alegerii parțiale de la Roman”⁵⁷.

Referitor la noile declarații ale lui C. Argetoianu „se aprecia că ele erau făcute „în scopul nu numai de a-l scoate din cauză, dar și a ușura din punct de vedere legal situația ucigașului Poltzer”⁵⁸. Încercările fostului ministru de interne de a-și retracta propriile afirmații, care nu mai lăsau nici o îndoială asupra vinovaților de asasinarea doctorului Aroneanu, au fost viu comentate. Ziarul „Adevărul” polemizînd cu organul averescan „Îndreptarea”, care încerca să acrediteze ideea că cele afirmate de C. Argetoianu „constituiau o părere personală a fostului ministru” preciza că de fapt acesta „s-a încurcat rău în declarații”⁵⁹.

Acestor aprecieri, evidente pentru toți cei nepărtinitori, li se opuneau cele oficiale ale Procuraturii generale care aducea la cunoștință Ministerului justiției la 23 decembrie 1922 că „din declarațiile d-lui Argetoianu nu reiese nici o culpabilitate contra cuiva. Maiorul Poltzer fiind militar activ, urmează a fi in-

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² „Socialismul”, an. XVI, nr. 182, din 31 august 1922.

⁵³ *Ibidem*; ziarul „Socialismul” a dezvăluit declarațiile făcute într-un cerc de prieteni de C. Argetoianu, unde a spus: „Eu care știu mai multe decît vă spun, vă afirm că maiorul Poltzer este asasinul dr. Aroneanu. El împreună cu ceilalți socialiști a fost supus celor mai sălbatice torturi” (*Ibidem*).

⁵⁴ „Aurora”, an. II, nr. 287 din 18 octombrie 1922.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 324 din 22 noiembrie 1922.

⁵⁷ Arh. St. București, ds. cit., f. 16; „Aurora”, an. II, nr. 366 din 30 octombrie 1922.

⁵⁸ „Adevărul”, an. XXXV, nr. 11795 din 6 septembrie 1922.

⁵⁹ *Ibidem*.

struit de organele justiției militare”⁶⁰. Aceasta însemna practic „înmormintarea definitivă a dosarului Aroneanu”⁶¹.

Cînd resorturile ascunse ale cazului Aroneanu au fost în sfîrșit cunoscute, s-au făcut pe lîngă numeroase comentarii și unele aprecieri deosebit de judicioase cu privire la asasinatul comis și mai ales la inspiratorul lui. În acest sens, sublinierea faptului că maiorul „Poltzer a fost un instrument și la mijloc nu e o crimă individuală, ci una cu caracter social-politic”⁶², ni se pare deosebit de semnificativă pentru desprinderea adevăratelor cauze care au dus la asasinat. Concluzia la care se ajunge pornind de la analiza motivelor esențiale ale celor petrecute la Bacău în octombrie 1920 este atât de elocventă încît nu mai necesită nici un fel de comentarii: „O crimă care, deși se descoperă și se dovedește nu e pedepsită și nici măcar urmărită are un caracter social sau politic și face parte dintr-un întreg sistem de guvernare. În cortegiul de inflăcărări și suprimări a libertăților politice, de persecuții politice, cazul Aroneanu e o verigă a unui lanț”⁶³.

Ce constatări se impun după cercetarea atentă a documentelor păstrate în arhive, după parcurgerea presei vremii și a dezbaterilor parlamentare cu privire la acest caz, oarecum neobișnuit chiar și pentru practicile politice și judiciare ale acelor ani ?

În octombrie 1920, a făcut totul pentru acoperirea vinovaților care n-au fost nici-nul ministrului de interne, C. Argetoianu, au împiedicat presa de a dezvălui cele ce s-au petrecut la închisoarea din Bacău. Singurul ziar care a reușit să rupă această barieră a cenzurii a fost „Luptătorul”, care în nr. 116 din 31 octombrie 1920 a publicat cele întîmplate la Bacău într-o formă degvizată sub titlul „Ungaria albă”⁶⁴. În orașul în care crima a fost comisă, articolul a produs senzație, toată lumea înțelegînd analogia și aflînd pe această cale amănuntele crimei comise. Ca represalii, ministrul de interne, C. Argetoianu, a suspendat pe 15 zile ziarul „Luptătorul”⁶⁵.

Cunoaștem felul în care s-a încercat mușamalizarea întregii afaceri, acoperirea celor vinovați, tendințele de a induce în eroare opinia publică. Cu toate dezvăluirile făcute, în pofida scandalului izbucnit în Parlament, toate stăruințele de a obține la sfîrșitul anului 1920 o anchetă, au rămas zădarnice. Guvernul declara că a anchetat el singur „și nu mai e nevoie de nici o cercetare”⁶⁶.

După peripeziile cunoscute de cazul Aroneanu la doi ani de la asasinat, la începutul celui următor, adică în 1923, dosarul cu piesele componente a fost trimis Ministerului de Război”⁶⁷. În felul acesta chestiunea n-a mai putut fi urmărită prin intermediul instanțelor civile.

Regimul politic care a organizat asasinarea cunoscutului militant socialist în octombrie 1920, a făcut totul pentru acoperirea vinovaților care n-au fost nici-odată deferiți instanțelor judiciare pentru a răspunde de faptele lor.

Amintirea doctorului Aroneanu, a vieții și a activității sale închinată clasei muncitoare și idealurilor poporului român, a rămas însă neștearsă în istoria mișcării noastre muncitorești. Congresul sindical de la Brașov din octombrie 1921 a omagiat memoria neobositului luptător socialist și a adoptat o moțiune în amintirea sa⁶⁸. În anul 1932 sindicatele muncitorești din orașul Bacău au redactat și difuzat un afiș intitulat *Tovarăși muncitori*, prin care muncitorimea și ceilalți

⁶⁰ Arh. St. București, ds. cit., f. 16.

⁶¹ „Aurora”, an. II, nr. 268 din 16 septembrie 1922.

⁶² „Adevărul”, an. XXXV, nr. 1182 din 24 septembrie 1922.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem* din 27 august 1922.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ „Dimineața” din 26 august 1922.

⁶⁷ Arh. St. București, fond Ministerul justiției, Direcția judiciară ds. 196/1920, f. 15.

⁶⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond 28, ds 9325, f. 112.

cetățeni ai orașului erau chemați la întrunirea publică organizată în vederea comemorării morții d-rului Aroneanu ⁶⁹.

La 25 de ani de la moartea sa tragică, ziarul „Scînteia” a publicat un amplu articol evocator în care au fost reamintite atît momentele principale ale vieții și activității sale, cît și împrejurările care au dus la asasinarea sa ⁷⁰.

Conferința națională a Partidului Comunist Român, din octombrie 1945, a omagiat memoria luptătorilor căzuți pentru cauza clasei muncitoare și a poporului nostru. Printre cei amintiți cu acest prilej a fost și dr. Aroneanu, care, „maltratată și martirizată, a rămas credincioasă cauzei clasei muncitoare și poporului român, cu sacrificiul suprem al vieții sale” ⁷¹.

Exemplu de neîfărmurit devotament și eroism, dr. H. Aroneanu rămîne în amintirea poporului român ca un admirabil luptător, care și-a pus întreaga viață în serviciul idealurilor clasei muncitoare și ale poporului său.

L'ASSASSINAT, PENDANT LA GRÈVE GÉNÉRALE D'OCTOBRE 1920, DU DOCTEUR H. ARONEANU, MILITANT SOCIALISTE

R é s u m é

Dans cette article, l'auteur retrace les circonstances dans lesquelles, à Bacău, en octobre 1920, a été assassiné le docteur H. Aroneanu, un des chefs du mouvement socialiste de Roumanie. Ce crime abominable est décrit dans tous ses détails, tels qu'ils résultent des documents conservés aux Archives de l'Etat, ainsi que d'après les informations publiées dans les journaux de l'époque et les débats qui eurent lieu à la Chambre des députés. L'auteur a rédigé un réquisitoire contre le régime politique de la Roumanie de 1920, qui a toléré un tel crime et qui a eu ensuite recours à diverses tergiversations pour empêcher la justice de suivre son cours, si bien qu'aucune sanction n'a été appliquée aux auteurs matériels et moraux.

La classe ouvrière de Roumanie a conservé au docteur H. Aroneanu un souvenir de profonde reconnaissance pour le dévouement qu'il lui a témoigné pendant toute sa vie.

Dans la partie finale du présent article est décrite la considération dont jouit la mémoire du docteur H. Aroneanu dans la République Socialiste de Roumanie.

⁶⁹ *Ibidem*, fond 95, ds. 30238, f. 17.

⁷⁰ „Scînteia”, an. XVI, nr. 360 din 26 octombrie 1945. Articole care evocau prodigioasa activitate a dr. Aroneanu au mai fost publicate de ziarul „Libertatea”, organul P.S.D., an. II, nr. 360 din 25 octombrie 1945, ziarul „Înainte” (Bacău), an. I, nr. 31 din 23 octombrie 1944, „Luptătorul”, organul Comitetului regional P.M.R. Bacău, an. V, nr. 814 din 24 octombrie 1950 ș.a. La împlinirea a 25 de ani de la asasinarea sa a avut loc la Bacău o mare întrunire comemorativă la care au luat parte soția, membrii familiei, delegați ai P.C.R. și un numeros public („Libertatea”, an. II, nr. 363 din 28 octombrie 1945).

⁷¹ „Scînteia”, an. XVI, nr. 360 din 26 octombrie 1945.